

ISKUSTVO ONLINE NASTAVE U BEHRAM- -BEGOVOJ MEDRESI ZA VRIJEME PANDEMIJE KORONAVIRUSA 2020. GODINE

Mensur HUSIĆ
Behram-begova medresa u Tuzli
mensurhusic@yahoo.com

Fuad IMŠIROVIĆ
Behram-begova medresa u Tuzli
fuad@bbm.edu.ba

SAŽETAK: Rad o temi *Iskustvo online nastave u Behram-begovoj medresi za vrijeme pandemije koronavirusa* sastoji se od teorijskog i empirijskog dijela. U teorijskom dijelu rada elaboriran je historijat učenja na daljinu, s posebnim akcentom na online nastavu. U empirijskom dijelu rada predstavljeni su rezultati istraživanja stavova i iskustava roditelja, učenika i nastavnika Behram-begove medrese u vezi s online nastavom koja je realizirana u periodu od marta do juna 2020. godine, o kvaliteti njene realizacije i stepenu opterećenosti učenika nastavnim sadržajima. Rezultati istraživanja pokazuju da su roditelji, učenici i nastavnici iskazali pozitivne stavove o online nastavi i opće zadovoljstvo njenom organizacijom i realizacijom, s kritičkim odnosom prema njenim odgojno-obrazovnim mogućnostima i ishodima. Poseban akcenat je stavljen na pitanje ocjenjivanja učenika u online procesu i na razliku između intenzivne i online nastave. Iskustvo online nastave pokazuje da online platforme otvaraju nove mogućnosti, koje mogu doprinijeti unapređenju nastavnih mogućnosti i kvalitetnijoj realizaciji nastavnih sadržaja u budućnosti. Kontinuitet obrazovanja, individualni rad s učenicima putem video i multimedijalnih alata, fleksibilnost u radu te sigurno okruženje razlozi su za zadovoljstvo prilikom realizacije online nastave.

Ključne riječi: online nastava, nastava na daljinu, intenzivna nastava, COVID-19, Behram-begova medresa

Uvod

Bitna karakteristika savremenog doba je ubrzan razvoj novih tehnologija koje uzrokuju promjene u svim aspektima ljudskog života. Prema procjenama futurologa, u narednih 40 godina doći će do promjena u svijetu koje nisu zabilježene u dosadašnjoj povijesti. Mlade naraštaje je potrebno pripremati, obrazovati i odgajati za život u tom vremenu. U

najrazvijenijim državama u svijetu poseban akcenat se stavlja na obrazovanje, jer ono predstavlja osnovu razvoja i napretka. Upravljačkim strukturama u ovim državama je jasno da se kapital seli tamo gdje dominira znanje. Znanje u vremenu u kojem živimo bit će potrebno kontinuirano nadograđivati, a zaposlenim osobama će se nametnuti imperativ dodatnog obrazovanja, stjecanja novih znanja i

vještina najmanje dva puta za vrijeme profesionalne karijere. Pretpostavka za to je informatička tehnologija koja se primjenjuje u svim područjima ljudske djelatnosti, a koja čini mogućom edukaciju i izvan okvira tradicionalne nastave.

Potreba permanentnog obrazovanja naglašena je u velikom broju konvencija, inicijativa i strategija promovisanih unutar Evropske unije.

Danas je putem online nastave obrazovanje dostupno svima. U SAD-u i Evropi više miliona studenata pohađa neki od oblika učenja na daljinu. Tradicionalni obrazovni sistemi u okolnostima rapidnog tehnološkog napretka nisu u stanju da ponude učenicima/studentima znanja dostatna za obavljanje poslova do kraja njihove profesionalne karijere. Intencija organiziranja učenja na daljinu je da se mladim ljudima omogući stjecanje novih znanja i stručno usavršavanje uz paralelan rad u preduzećima. Broj polaznika učenja na daljinu iz godine u godinu se povećava, a na svjetskom nivou se na učenje na daljinu utroši više od 23 milijarde dolara.

1. Učenje na daljinu

Prvi pokušaji organiziranja učenja na daljinu zabilježeni su sredinom XIX stoljeća u SAD-u. Nastavnici i učenici su komunikaciju ostvarivali pismima, a ispiti su organizirani u školskim prostorijama. Pedesetih godina XX stoljeća pojavljuje se "učenje putem drugih medija, kao što su televizija, radio i video. Talijanska *Telescuola* je od 1958. godine tri godine emitirala polusatne radioemisije za opismenjivanje pod geslom 'Nikad nije prekasno'. Tehnologija se koristi u svrhu učenja u vlastitom domu, a tu su i počeci andragogije, poučavanja odraslih." (Huzjak 2010:9) Godine 1971. osnovan je prvi britanski otvoreni univerzitet koji je koristio televiziju za učenje na daljinu u visokom obrazovanju. Programi ovog univerziteta emitovani su na stanici BBC u jutarnjim i večernjim terminima. Prilikom pripremanja izrade studentskih zadaća i pripremanja studentskih ispita studenti su kombinirali televizijske programe i pisani materijal. Pored toga, njihov rad je uključivao dopisivanje i susrete s predmetnim profesorima.

Iako se učenje na daljinu pojavilo mnogo ranije, njegova revolucija je nastupila razvojem interneta. "Prvi potpuni LMS sustav sa svim elementima današnjih, pojavio se 1991. godine i zvao se EKKO, a razvijen je u Norveškoj."¹ Devedesetih godina XX stoljeća e-učenje je omogućeno pojavom e-pošte, web-preglednika, mediaplayera pomoću kojih je otvorena mogućnost za prezentaciju audio-vizuelnih sadržaja u posebnim formatima. Pojavom širokopojasne internetske mreže nastupio je drugi val e-učenja, kada su ostvarene mogućnosti skidanja materijala u što kraćem vremenu. (Huzjak, 2010: 9-11) Internet predstavlja veliku mogućnost za učenje jer omogućava dostupnost nastavnih sadržaja u različitim formama bez obzira na prostornu i vremensku udaljenost. Ovaj način edukacije usljed povećanog razvoja tehnologija poprima sve šire razmjere. Svakodnevno se povećava broj škola i univerziteta koji u svojoj ponudi imaju programe učenja na daljinu (Distance Learning Teaching programe). Online nastava je korištenje različitih platformi i alata u nastavne svrhe. Kao poseban oblik nastave "online učenje/e-učenje/e-obrazovanje/elektronsko učenje (e-Learning) – obuhvata široki spektar aplikacija i procesa kao što su Web-bazirano učenje, kompjuterski podržano učenje, virtuelnu učionicu, te kolaboraciju u nastavnom procesu i učenju koja je podržana elektronskim i digitalnim sredstvima, uključuju i isporuku edukativnih sadržaja putem interneta, lokalnih (intranet/extranet LAN/WAN) računarskih mreža, putem audio i video medija, emitovanja edukativnih sadržaja putem satelita, interaktivne TV, opto-medija i drugih digitalnih i elektronskih sredstava."² (Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS, 2020:5) Zbog globalizirajućih

procesa i razvoja informacijsko-komunikacijske tehnologije, e-obrazovanje je nezaobilazna perspektiva savremenog doba. Potrebno je konstatirati da je online nastava "dobra alternativa onoj offline nastavi i šansa za osvježavanje informatičkih kompetencija i njihovo podizanje na najaktuelniji nivo kako kod učenika i roditelja tako i kod nastavnika, ali i veliki test poštenja i povjerenja svih aktera, što je svakako pozitivna stvar." (Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS, 2020:5) Iskustva online nastave pokazuju da ona može doprinijeti boljoj realizaciji i organizaciji nastavnog procesa ukoliko se kombinira s offline nastavom.

1.1. Iskustvo online nastave u Bosni i Hercegovini

Usljed posljedica pandemije koronavirusa u obrazovnim sistemima u cijelom svijetu, s posebnim akcentom na nerazvijene države, došlo je do promjena koje su producirale i određene poteškoće u realizaciji nastave. Jedan od glavnih problema u školama širom Bosne i Hercegovine bio je nedostatak adekvatne opreme, posebno kod socijalno ugroženih slojeva stanovništva, zatim problemi uspostavljanja konekcije putem interneta, nedostatak interakcije među učenicima i nedostatak socio-emozivnih faktora koji doprinose procesima učenja. Brojne nedoumice pojavile su se prilikom vrednovanja znanja učenika. Sve škole nisu imale adekvatne tehničke uslove i opremu, te mrežno pokrivanje za realizaciju nastave. Posebna poteškoća izražena je u činjenici da se online nastava izvodila u vremenu pandemije koronavirusa, kada su bile na snazi pojačane mjere prevencije. Učenicima nije bilo dozvoljeno da izlaze izvan kuća, tako da su stanovi i kuće, gdje su prisutni i ostali članovi porodice, predstavljali izvor frustracija za učenike i njihove

¹ www.loomen.carnet.hr/

² Pored online učenja nužno je spomenuti sinhrono učenje koje se definiše kao "nastavnički vođeno učenje u realnom vremenu putem frontalne nastave ili

telekomunikacionih kanala u kojem su svi učesnici uključeni istovremeno i direktno komuniciraju jedan sa drugim uz korištenje fizičkih učionica, virtuelnih učionica, audio i video konferencijskih

sistema, IP internet telefonije ili interaktivne TV." (Uputstvo za realizaciju prakse *Online nastava – za osnovne i srednje škole*, Sarajevo, januar, 2020. godina, str. 5)

profesore. U online okruženju javljaju se dvije vrste socijalne izolacije – izolacija od nastavnog osoblja i izolacija od drugih studenata.” (Bunn 2004) Posljedica socijalne izolacije bio je nedostatak motivacije. Pretpostavka uspjeha učenika u online okruženju su organizacijske sposobnosti i umijeće upravljanja vlastitim vremenom. U radu ćemo predstaviti rezultate istraživanja stavova roditelja, učenika i nastavnika o online nastavi, njenim prednostima, nedostacima i poteškoćama s kojima su se suočavali za vrijeme njene realizacije.

2. Behram-begova medresa u Tuzli

Behram-begova medresa u Tuzli je najstarija odgojno-obrazovna institucija u sjeveroistočnoj Bosni. Prema historijskim izvorima Behram-begovu medresu u Tuzli je osnovao tuzlanski legator Behram-beg, a njena zgrada je podignuta nedaleko od Stare (Atik) džamije. Prema nekim istraživanjima, Medresa je podignuta prije 1626. godine, a biskup Olovčić je spominje 1647. godine pod latinskim nazivom *Collegium imporum Softarum*. (Kreševljaković 1941: 10) Behram-begova medresa je u kontinuitetu radila do 1949. godine, kada su njen rad zaštitile komunističke vlasti.

Na osnovu sačuvanih dokumenata, rad Behram-begove medrese prije obnove 1993. godine moguće je podijeliti u četiri perioda:

- I period do 1922. godine
- II period od 1922. do 1932. godine
- III period od 1932. do 1940. godine
- IV period od 1940. do 1949. godine

U drugom periodu, koji se naziva periodom modernizacije i reformi odgojno-obrazovnog procesa, u Behram-begovoj medresi provedeni su reformski procesi pod rukovodstvom Salih-ef. Sivčevića. U Medresi je uvedena razredna nastava, a u nastavne programe, pored vjerskih, i svjetovni predmeti iz prirodno-matematičkog i društvenog područja. (*Monografija Behram-begove medrese* 2016:48) U III i IV periodu rada Behram-begove medrese povećan je broj nastavnih predmeta.³ Vjerski predmeti u Nastavnom planu i programu Behram-begove medrese u periodu od 1930. do 1940. godine bili su zastupljeni u procentu od 33%, što je pokazatelj da se predmetima iz prirodno-matematičkog i društvenog područja davalo posebno mjesto i uloga. “Nastava iz vjerskih predmeta izvođena je prema nastavnoj osnovi za niži tečaj Gazi Husrev-begove medrese, a iz svjetovnih predmeta u obimu programa za državne niže realne gimnazije.” (Selimović 2016: 81)

2.1. Reaktiviranje rada Behram-begove medrese u Tuzli

Nakon višestoljetnog kontinuiranog rada, komunističke vlasti su u januaru 1949. godine obustavile rad Behram-begove medrese. Zgrada Medrese je srušena 1974. godine, a od nje je ostao ulazni portal, kao ni jemi svjedok mjesta gdje se nekada nalazila. Rad Behram-begove medrese obnovljen je 6. oktobra 1993. godine. Zakonom o srednjem obrazovanju iz 1996. godine utvrđena je zakonska osnova rada Behram-begove medrese u Tuzli. Na prijedlog Vlade, Skupština Tuzlanskog kantona je na sjednici održanoj 12. 7. 2002. godine donijela Odluku o utvrđivanju javnog interesa Tuzlanskog

kantona prema Behram-begovoj medresi. S obzirom na to da je zgrada Behram-begove medrese porušena, nastava je na početku izvođena u podrumskim prostorijama Osnovne škole “Jala”. Od tada do danas Behram-begova medresa se kontinuirano infrastrukturno razvijala tako da danas raspolaže sa 11.000 m² zatvorenog prostora i preko 15.000 m² otvorenog prostora.

2.2. Odgojno-obrazovni proces u Behram-begovoj medresi

U odgojno-obrazovnom procesu u Behram-begovoj medresi angažirana su 43 profesora u nastavi i odgoju. U školskoj 2019/20. godini Behram-begovu medresu je pohađalo 505 učenika. Do početka školske 2020/21. godine školovanje u Behram-begovoj medresi je završilo preko 2.500 učenika. Pokazatelj postignutih rezultata u odgojno-obrazovnom radu s učenicima su vrednovanja rada srednjih škola koja realizira Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona, a na kojima je Behram-begova medresa u periodu od 2004. do 2019. godine⁴ 13 puta zauzela prvo i tri puta drugo mjesto. Nastavni planovi i programi Behram-begove medrese u periodu nakon obnove rada reformirani su: 1997, 2003, 2006. i 2014. godine. U procesu je priprema diferenciranog nastavnog plana i programa za školsku 2021/22. godinu, prema kojem će se u III i IV razredu izučavati nastavni predmeti Hemija, Fizika i Biologija po jedan sat sedmično. U Behram-begovoj medresi se realizira 30 vannastavnih aktivnosti prema sklonostima i afinitetima učenika. Na planu realizacije kurseva stranih jezika Behram-begova medresa saraduje s Goethe institutom iz Sarajeva, Turskim

³ Predmeti koji su izučavani u Medresi u III i IV periodu: Vladanje, Kirae-ti-Kur'an, Akaid, Fikh, Tefsir, Hadis, Ahlak, Povijest islama, Stilistika, Arapski jezik, Turski jezik, Logika, Fera-iz (Nasljedno pravo), Imamet, Husni hat/Lijepo pisanje, Srpsko-hrvatski jezik, Povijest, Zemljopis, Matematika, Prirodopis, Gospodarstvo, Fizika,

Higijena, Metodika vj. nastave, Administracija, Krasnopis, Crtanje, Gimnastika. (*Monografija Behram-begove medrese*, 2016: 63)

⁴ Vrednovanje srednjih škola sprovodi Pedagoški zavod TK prema u sljedećim kriterijima: uspjeh u učenju, organizacija odgojno-obrazovnog rada škole, vannastavne aktivnosti, školska

biblioteka i stručna literatura, nastavni kadar, rad stručnih organa škole, rad direktora, pomoćnika i pedagoga, stanje objekata, dvorišta i sportskih terena, takmičenja i manifestacije, ostala takmičenja i smotre. (*Instrumentarij za vrednovanje srednjih škola za 2017/18. školsku godinu*, www.pptz@pptz.ba, pregledano 25. 08. 2019)

kulturnim centrom "Yunus Emre", Ambasadom SAD-a itd. Već sedam godina Medresa saraduje s Medresom "Aziz Bajrektor" iz istanbulske općine Sandžak Tepe, pri čemu se realiziraju zajednički programi, studentska putovanja i sl.

2.3. Iskustvo e-dnevnika u Medresi i online nastava

Iskustvo e-dnevnika, koji je u medresama zastupljen od 2015. godine, predstavljalo je komparativnu prednost profesora Behram-begove medrese prilikom prelaska na online nastavu, tako da je edukacija nastavnika o realizaciji Google classroom platforme i njoj pripadajućih alata veoma uspješno provedena. Online nastava je bila velika prilika za osvježanje informatičkih kompetencija profesora i učenika Behram-begove medrese. Nastava je realizirana prema školskom rasporedu časova. Za realizaciju nastave korištene su Google classroom i Zoom platforme. Pored videokonferencija i postavljanja videoprezentacija na platforme, učenicima su dostavljani video i e-materijali, te zadaci koje su učenici kasnije realizirali i usvajali. Online nastava na daljinu u Behram-begovoj medresi izvođena je u periodu od 13. marta do 18. juna 2020. godine. Učenicima i profesorima su bili na raspolaganju snimci časova iz općeobrazovne grupe predmeta čije snimanje je realizirano u saradnji s Pedagoškim zavodom TK, a koji su bili postavljeni na www.leftor.ba. Propitivanje znanja učenika bilo je organizirano putem online testova, usmenog ispitivanja putem Zoom aplikacije i videokonferencije pri Google classroom aplikaciji.

Nastojeci da ostvarimo uvid u način realizacije nastave, kvalitet postignutih znanja i kompetencija, prednosti i poteškoće za vrijeme realizacije online nastave u Behram-begovoj medresi, proveli smo istraživanje o temi *Online nastava u Behram-begovoj medresi za vrijeme pandemije koronavirusa (prednosti i nedostaci)*. Istraživanjem smo propitali stavove

profesora, učenika i njihovih roditelja. Uzorak istraživanja obuhvatio je 13 nastavnika, 86 roditelja i 119 učenika. Korištena je kvantitativna i kvalitativna metoda objašnjavanja rezultata, kao i analiza i sinteza rezultata anketnih upitnika za nastavnike, učenike i roditelje učenika.

3. Metodologija istraživanja

U cilju dodatnog razmatranja stavova i dojmova nastavnika, učenika i roditelja u vezi s online nastavom, te problema i poteškoća s kojima su se susretali, izrađeni su anketni upitnici. Na osnovu tako dobivenih podataka i informacija moguće je sagledati sliku online nastave u njenoj punini, kao i ponuditi izvjesne prijedloge za unapređenje ovakve vrste nastavnog procesa.

3.1. Ciljevi istraživanja

Ciljevi ovog istraživanja su:

- propitati stavove učenika i roditelja u vezi s online nastavom,
- istražiti u kojoj mjeri je online nastava predstavljala opterećenje za učenike i roditelje,
- utvrditi poteškoće s kojima su se suočavali nastavnici prilikom evaluacije znanja učenika,
- istražiti razlike u realizaciji online nastave u periodu od maja do juna 2019/20. školske godine i intenzivne nastave u prvom polugodištu 2020/21. školske godine,
- istražiti prednosti i nedostatke online nastave.

3.2. Uzorak istraživanja

Istraživanje je provedeno online, putem Google forme na prigodnom uzorku, koga čine najpristupačniji pojedinci iz populacije učenika, roditelja i nastavnika Behram-begove medrese. U obzir su uzeti učenici koji su u školskoj 2019/20. godini pohađali I, II i III razred i njihovi roditelji. Do učenika IV razreda, koji su završili školovanje u školskoj 2019/20. godini, bilo je teže doći pa smo ih izostavili iz uzorka.

Deskriptivna analiza pokazuje da je spolna zastupljenost uzorka učenika u istraživanju približno jednaka, odnosno da je 47,1% (56) učenika i 53,8% (63) učenica uključeno u istraživanje. Ukupno je u istraživanje uključeno 119 učenika Medrese, što je 31,3% svih učenika od I do III razreda, koji su u periodu od marta do juna pohađali online nastavu. Od ukupnog broja učenika uključenih u uzorak, 30,8% je završilo I razred, 33,6% je završilo II razred a 36,8% je završilo III razred.

U uzorku roditelja nešto je veći broj ženskih ispitanika uključenih u uzorak, što može ukazivati na podatak da su majke više uključene u praćenje odgojno-obrazovnog procesa učenika, te su zbog toga dale veći doprinos ovoj evaluaciji. Podjednaka je spolna zastupljenost nastavnika uključenih u istraživanje. Od 29 stalno zaposlenih nastavnika u nastavi, njih je 13 odgovorilo na traženi upitnik (44, 83%).

4. Rezultati istraživanja i diskusija

4.1. Deskriptivna analiza dobivenih rezultata

Prilikom propitivanja stavova učenika, roditelja i nastavnika u vezi s online nastavom, analizirali smo pitanja koja se odnose na taj cilj.

U Tabeli 1 dati su deskriptivni pokazatelji odgovora na pitanja u vezi sa stavovima učenika.

Ispitanici su ponudili heterogene odgovore na pitanja postavljena u tabeli. Učenici su izrazili zadovoljstvo organizacijom online nastave u Behram-begovoj medresi, pa se njih 26 potpuno slaže s navedenom tvrdnjom, a 27 ispitanika (23,1%) se slaže s navedenom tvrdnjom, što predstavlja preko 45% ukupnog uzorka učenika. Kada tome dodamo odgovore u kojima su se učenici očitovali da nisu imali većih problema s prelaskom na online nastavu, pa ih je 65 (55%) izrazilo slaganje s ovom tvrdnjom, može se konstatirati da su stavovi učenika u vezi s ovom tvrdnjom pozitivni.

Tabela 1. Deskriptivna analiza stavova učenika o online nastavi

Pitanja	Nikako se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem		Slažem se		Potpuno se slažem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Prelazak na online nastavu mi je bio bez problema	6	5,1	16	13,7	32	27,4	23	19,7	42	35,3
Zadovoljan/a sam organizacijom online nastave	8	6,8	19	16,2	39	32,8	27	23,1	26	22,2
Online nastava omogućuje da naučim sve što želim	30	25,6	37	31,6	34	28,6	7	6	11	9,4
Učenici više uče u online nastavi	60	51,3	32	27,4	18	15,1	5	4,3	4	3,4

S druge strane, učenici prihvataju online nastavu, nemaju problema u navikavanju na nju, ali smatraju da potpuno ne ispunjava svoju funkciju. To se može sagledati iz odgovora učenika na pitanja koja se odnose na mogućnost učenja putem online nastave. Učenici su u procentu 78,7% (92) izrazili stav neslaganja s

tvrdnjom da učenici više uče u online nastavi. Kritički stav učenici su zauzeli i po pitanju tvrdnje da online nastava može zamijeniti nastavu u učionici, gdje ih je 49,5% izrazilo stav neslaganja.

Na osnovu ovakvih pokazatelja, možemo konstatirati da su stavovi učenika o online nastavi pozitivni u

smislu načina organizacije, realizacije, prilagođavanja ovakvoj formi nastavnog procesa. Međutim, učenici su nezadovoljni nedostatkom kontinuiteta i kvalitetom učenja u online nastavi kakav je u učioničkim uslovima.

U Tabeli 2 dati su deskriptivni pokazatelji odgovora na pitanja u vezi sa stavovima roditelja.

Tabela 2. Deskriptivna analiza stavova roditelja o online nastavi

Pitanja	Nikako se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem		Slažem se		Potpuno se slažem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Prelazak na online nastavu je bio bez poteškoća za učenike	12	14	22	25,6	26	30,2	12	14	14	16,3
Zatečeni smo nesprenni za online nastavu	13	15,1	9	10,5	30	34,9	16	18,6	18	20,9
Zadovoljan/a sam kao roditelj kako je organizovana online nastava	10	11,6	15	17,4	29	33,7	20	23,3	12	14
Stečena znanja u online nastavi su podjednako dobra kao i u redovnoj nastavi	47	54,7	21	24,4	12	14	2	2,3	4	4,7
Zadovoljan/a sam interakcijom između mog djeteta i nastavnika	9	10,5	6	7	30	34,9	24	27,9	17	19,8

Iz rezultata istraživanja sadržanih u tabeli br. 3 vidljivo je da su roditelji pokazali posebnu skeptičnost i kritiku prema online nastavi. Roditelji su se

preko noći susreli s poteškoćom osiguranja uvjeta za praćenje online nastave u porodičnom ambijentu. Na osnovu odgovora roditelja može se

konstatirati da su roditelji, u principu, zadovoljni načinom organizacije online nastave, njih 37,3% (32). Ipak, značajan je procenat neodlučnih roditelja,

kojih je preko 33%, a koji su se suočili s više problema tehničke ili neke druge prirode. Roditelji su izrazili svoje zadovoljstvo postignutim nivoom interakcije između učenika i nastavnika za vrijeme online nastave. Kada je u pitanju kvalitet učenja i stjecanja znanja, roditelji, kao i

učenici, smatraju da online nastava nije adekvatan nastavni proces. Svoje neslaganje u vezi s ovim iznijelo je 75% roditelja na nekoliko pitanja koja govore o ovom elementu online nastave.

U okviru drugog postavljenog cilja, istražili smo u kojoj je mjeri online

nastava predstavljala opterećenje za učenike i roditelje. Odgovor na ovo pitanje dobili smo analizom pitanja koja se bave ovim problemom.

U Tabeli br. 3 dati su deskriptivni pokazatelji odgovora učenika o opterećenosti online nastavom:

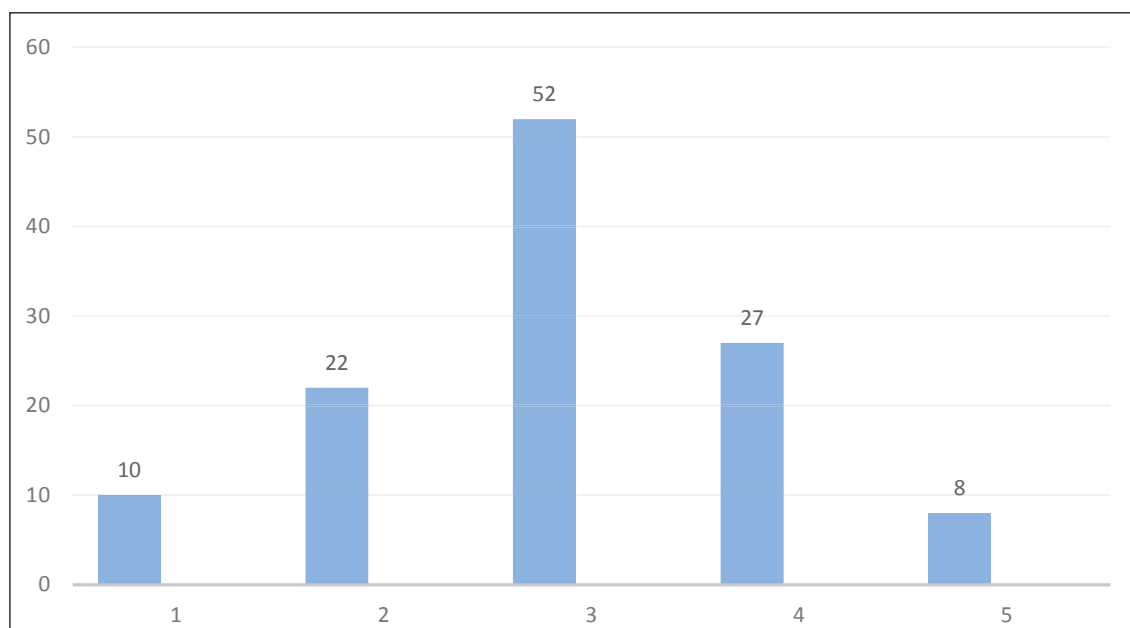
Tabela 3. Deskriptivni pokazatelj odgovora učenika o opterećenosti online nastavom

Pitanja	Nikako se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem		Slažem se		Potpuno se slažem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Zadaci koje sam dobijao u online nastavi su bili teški	10	8,4	22	18,5	52	43,7	27	22,7	8	6,7
Nastavni sadržaji koje smo dobijali u online nastavi nisu bili preobimni	19	16	31	26,1	37	31,1	19	16	13	10,9
Bilo je previše domaće zadaće u online nastavi	5	4,2	5	4,2	20	16,8	41	34,5	48	40,3
Nastavnici su vodili računa o opterećenosti učenika tokom trajanja online nastave	29	24,4	24	20,2	45	37,8	16	13,4	5	4,2
Treba mi više vremena da se pripremam za online nastavu nego u učionici	29	24,4	30	25,2	30	25,2	15	12,6	15	12,6

Odgovori učenika na ova pitanja pokazuju da su materijali i nastavni sadržaji koji su učenicima postavljeni nešto obimniji od uobičajenih, da su bili češći zahtjevi u pogledu domaćih zadataka, ali da, zapravo, ti zadaci i nastavni sadržaji nisu bili pretjerano

teški. Da je bilo obimnijih nastavnih sadržaja i češćih domaćih zadataka nego obično, potvrdilo je 89 učenika ili 74,8%. Učenici su potvrdili da je taj kvantitet bio i kvalitativno prilagođen učenicima, te ga stoga nisu doživljavali teškim.

Grafički prikaz drugog odgovora prikazuje normalnu raspodjelu odgovora, tzv. zvonastu, Gaussovu raspodjelu, što govori o tome da učenici nisu s dovoljnom sigurnošću procijenili da su zadaci bili teški.

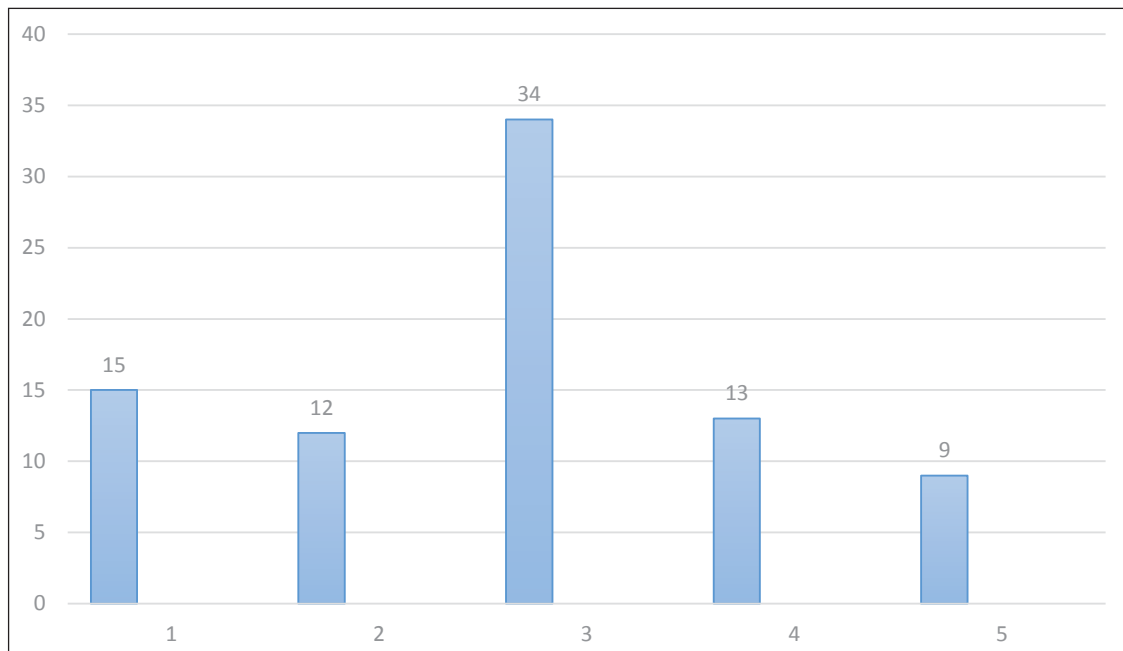
Grafikon 1. Raspodjela odgovora učenika na pitanje težine zadataka u online nastavi

Preko 44% učenika je izjavilo da nastavnici nisu vodili računa o opterećenosti učenika, što je, naravno, u saglasnosti s ranijim tumačenjem drugih odgovora. Od ukupnog broja učenika, njih 59 (49,6%) izrazilo je stav neslaganja prema tvrdnji da im treba više vremena za pripremanje

za online nastavu u odnosu na učioničku. Iz svega navedenog može se zaključiti da je obimom nastavnih sadržaja i domaćih zadaća online nastava bila opterećenje za učenike. To je dijelom i razumljivo jer se online nastava i bazira na slanju nastavnih sadržaja i zadavanje domaćih zadataka

preko platformi koje to i omogućavaju. Kvalitetom, težinom i vremenom pripremanja, ipak, nije bila teža nego učionička, tako da je napravljena izvjesna ravnoteža u tom odnosu.

Na grafikonu br. 2 predstavljeni su deskriptivni pokazatelji odgovora roditelja o opterećenosti online nastavom.

Grafikon 2. Grafički prikazi odgovora roditelja o opterećenosti učenika online nastavom

Stavovi roditelja o opterećenosti učenika nisu jasno definisani kao stavovi učenika. Odgovori roditelja pokazuju da roditelji nemaju jasan stav o ovom pitanju, odnosno da roditelji nisu stekli potreban uvid u zadatke

i opterećenost učenika da bi mogli izraziti jasnije stavove. Jedan od naj-složenijih zadataka koji su nastavnici i učenici imali za vrijeme online nastave je ocjenjivanje (vrednovanje) učeničkih postignuća. U želji da egzaktnije

predstavimo ovu problematiku, učenici i nastavnici su odgovarali na pitanja koja tretiraju ovo područje

U Tabeli 4 dati su deskriptivni pokazatelji odgovora učenika u vezi s ocjenjivanjem tokom online nastave:

Tabela 4 Deskriptivni pregled odgovora učenika u vezi s online ocjenjivanjem

Pitanja	Nikako se ne slažem		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem		Slažem se		Potpuno se slažem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Testovi su objektivni u online nastavi	9	7,6	6	5	49	41,2	35	29,4	20	16,8
Ocjene su realne u online nastavi	25	21	28	23,5	38	31,9	21	17,6	7	5,9
Ocjene koje su učenici dobijali tokom online nastave su bile mjerilo znanja	39	32,8	30	25,2	32	26,9	13	10,9	5	4,2

Iz odgovora učenika na navedena pitanja jasno je da je ocjenjivanje učenika zaista naj-složeniji problem online nastave. Da su testovi koje su pripremali nastavnici objektivni,

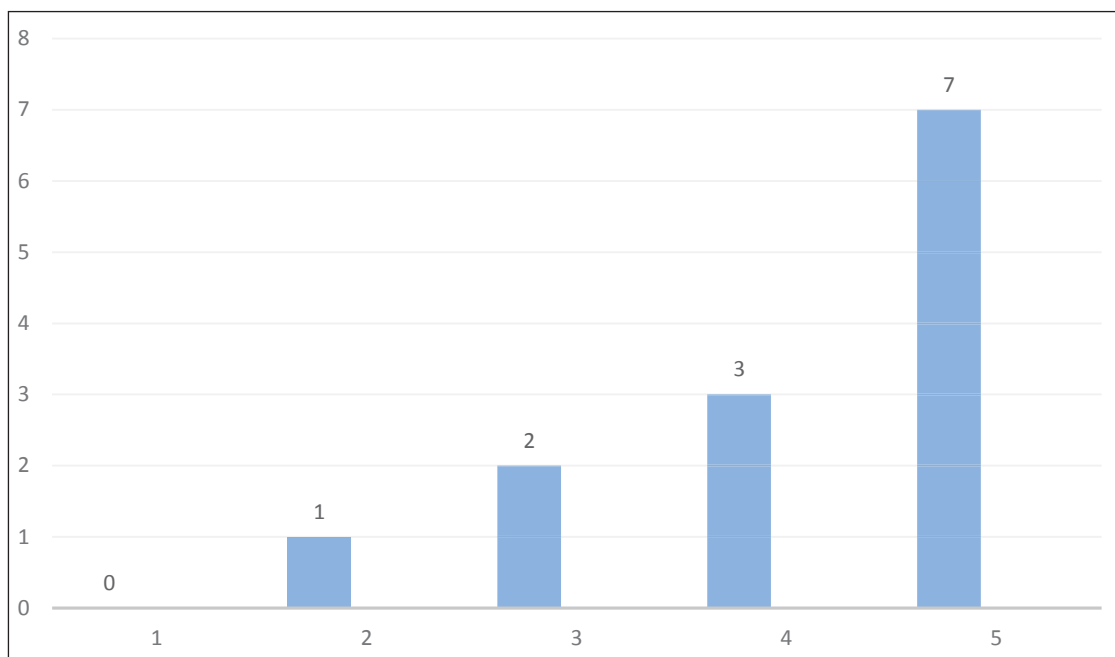
s tom se tvrdnjom slaže 46,2% anketiranih učenika. S druge strane, učenici smatraju da ocjene nisu realne u online nastavi niti su mjerilo znanja. Parametar da online nastava

nije adekvatna u smislu stjecanja znanja, prisutan je u većem broju učeničkih odgovora, što govori o njihovoj kritici i samokritici. Učenici u procentu od 44% smatraju

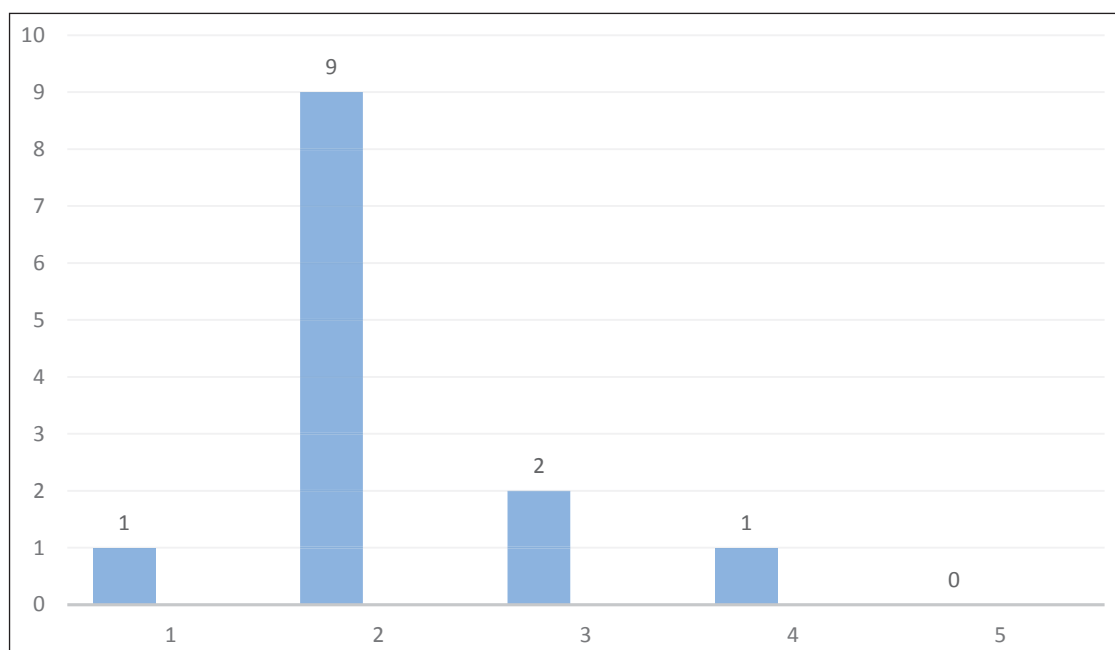
da ocjene nisu realne, dok se njih 69 ili 57,98% ne slaže da su ocjene dobivene u online nastavi mjerilo

znanja. Slične podatke smo dobili i od nastavnika, pri čemu su oni bili još i kritičniji prema procesu

ocjenjivanja. Na grafikonima 3 i 4 zorno je prikazana percepcija procesa ocjenjivanja koju imaju nastavnici:

Grafikon 3. Vrednovanja rada učenika bio je jedan od težih zadataka nastavnika

Grafikon 4. Odgovor nastavnika na pitanje "Ocjene su realne u online nastavi"

Dobiveni rezultati pokazuju da nastavnici smatraju da je evaluacija učeničkih postignuća (ocjenjivanje) jedan od najtežih zadataka koji su imali tokom online nastave. Nastavnici su u procentu od 76,9% (10) izrazili slaganje s tvrdnjom da je ocjenjivanje jedan od težih zadataka nastavnika u online nastavi, da dobivene ocjene učenika u nastavi

nisu realne, odnosno, nisu u skladu ili s učeničkim sposobnostima ili s učeničkim trudom. U odnosu na sve okolnosti pandemije bolesti COVID-19 i izvođenja nastavnog procesa u takvim okolnostima razumljivo je da su na zadnje pitanje koje tretira oblast ocjenjivanja (7. pitanje) nastavnici većinom odgovorili da su, uglavnom, zadovoljni

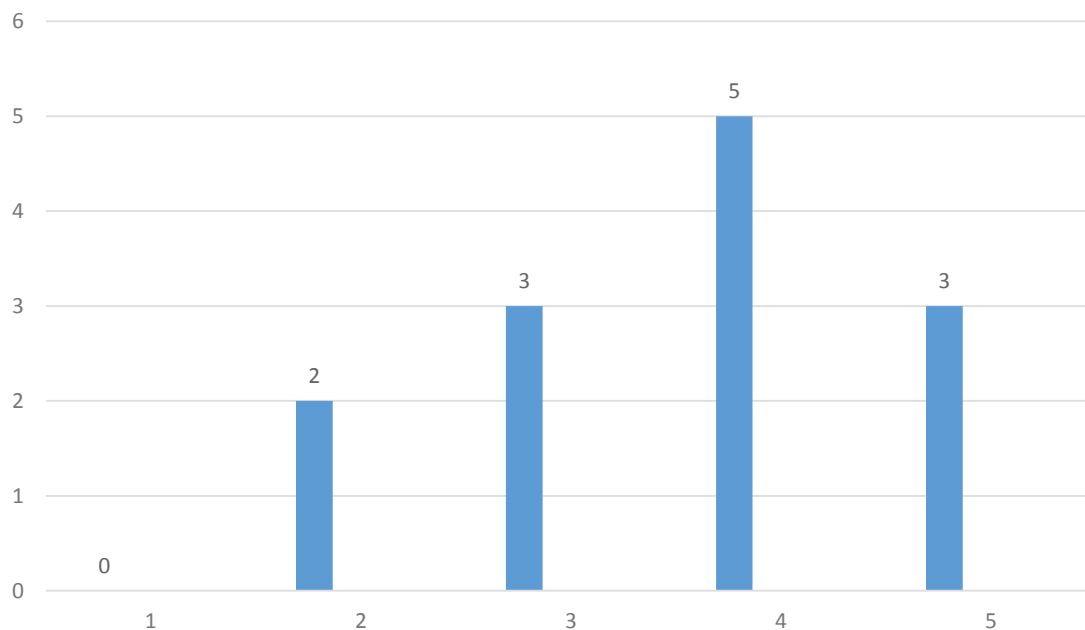
načinom ocjenjivanja i ocjenama učenika. Nastavnicima je poznato da ocjene nisu realne, ali uzimajući u obzir mogućnosti online nastave, u smislu evaluacije učenika i završetka školske godine, mogu biti zadovoljni postignutim rezultatima.

Četvrti zadatak koji je postavljen u okviru ovog istraživanja odnosio se na utvrđivanje odnosa između online

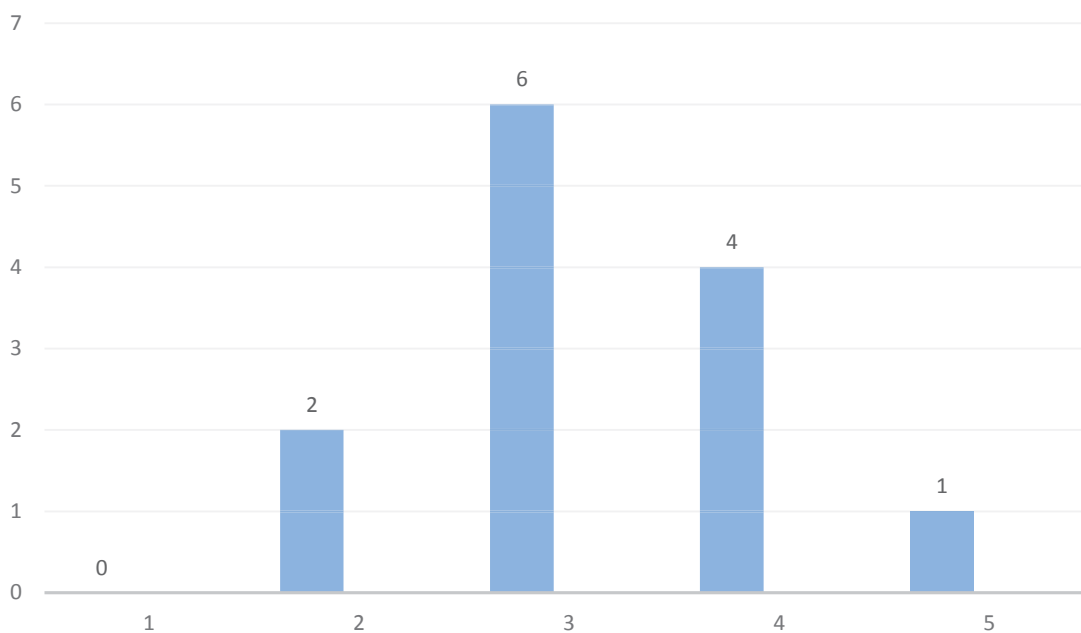
nastave i intenzivne nastave koja je realizirana u osnovnim i srednjim školama na području Tuzlanskog kantona

u prvom polugodištu 2020/21. godine. Pitanja kojima se tretira razlika između online i intenzivne nastave

prosljedili smo samo nastavnicima. Njihovi odgovori su predstavljeni u sljedećim grafikonima.

Grafikon 5. "Imam potrebu da na nastavi ponovo realiziram neke nastavne sadržaje koje smo realizirali online"

Grafikon br. 6. "Učenici ne poznaju sadržaje koji su obrađivani na online nastavi"

Nastavnici su u svojim odgovorima očitivali da postoje izvjesne praznine u znanju i sadržajima koje su učenici imali tokom online nastave, te da je bilo potrebno da se vrate na neke od tih sadržaja za vrijeme intenzivne nastave. Nastavnici su saglasni da je proces evaluacije jednostavniji i objektivniji u učioničkim uslovima izvođenja nastavnog procesa.

Nastavnici navode sljedeće prednosti intenzivne nastave u odnosu na online nastavu:

- kvalitetnije praćenje napretka učenika i kontrola nad evaluacijom učenika – 92,3%
- lakša realizacija nastavnih sadržaja – 84,6% odgovora
- neposredna komunikacija i interakcija s učenicima – 84,6% odgovora

Dakle, nastavnici smatraju da je intenzivna nastava, kakva se realizira od početka 2020/21. školske godine, bolja opcija od online nastave zbog kvalitetnijeg i lakšeg praćenja napretka i evaluacije učeničkih postignuća, lakše realizacije nastavnih sadržaja i omogućene direktne komunikacije i interakcije s učenicima.

Peti zadatak istraživanja odnosio se na ispitivanje prednosti i

nedostataka online nastave. Na ovo pitanje učenici, roditelji i nastavnici su imali mogućnost dati otvorene odgovore.

Učenici u svojim odgovorima navode sljedeće prednosti online nastave:

- boravak kod kuće u vrijeme pandemije,
- cjelodnevni pristup materijalu koji su dobili,
- fleksibilnost u vremenu i lokaciji odakle prate nastavu.

Odgovori su uglavnom funkcionalne prirode i ne govore puno o samom procesu nastave niti nastavnim sadržajima.

Najčešći odgovori učenika koji govore o nedostacima online nastave su:

- slabija interakcija, slabije znanje i teže razumijevanje,
- neusvajanje potrebnog znanja i vještina,
- nedostatak druženja s prijateljima i grupnog rada,
- izostanak komunikacije s nastavnicima koji bi objašnjavali sadržaj.

Prema tome, učenici se najčešće žale na stvarne probleme online nastave, koji se ogledaju u slaboj komunikaciji i interakciji nastavnika i učenika, u slaboj usvojenosti nastavnih sadržaja te nedostatku druženja i učenja s prijateljima i vršnjacima. To su stvarni razlozi koji zaista pogađaju odgojne i obrazovne mogućnosti nastavnog procesa. Također, odgovori roditelja o prednosti online nastave su prvenstveno funkcionalne prirode: sigurnost djece u kućama, rad na digitalnoj pismenosti i online platformama, organiziranje vremena i obaveza. S druge strane, mnogo je više komentara u kojima je akcentirano da je nastava izgubila svoj smisao

zbog nedostatka: socijalizacije i odgoja, komunikacije s nastavnikom, mnogo manjih mogućnosti usvajanja znanja, razvoja vještina i sposobnosti, provođenja dužeg vremena pred monitorom itd.

I pored nedostataka na koje su ukazali, nastavnici su i u online nastavi primijetili izvjesne prednosti za unapređenje nastavnog procesa, kao što su: mogućnosti upotrebe raznovrsnijih online nastavnih alata, mogućnost istovremenog testiranja veće grupe učenika, mogućnost individualnog rada, pa i primjena Zoom aplikacije koja bi obuhvatala veći broj učenika itd. Negativne strane online nastave nastavnici navode u smislu otežane evaluacije, slabe interakcije učenika i nastavnika, nedostatka prirodnog ambijenta za učenje, težeg praćenja napretka učenika i objektivnog ocjenjivanja njihovog znanja i vještina itd.

Zaključak

Provedena istraživanja o online nastavi imaju za cilj da utvrde utjecaj pandemije bolesti COVID-19 na odgojni i obrazovni sistem u cjelini, ali i na odgojno-obrazovni napredak učenika na individualnom planu. Našim istraživanjem nastojali smo doprinijeti boljem razumijevanju online nastave, te istražiti stavove učenika i roditelja o online nastavi, njenom kvalitetu i razlici u odnosu na offline nastavu. Rezultati istraživanja pokazuju da su učenici uglavnom zadovoljni organizacijom online nastave i da nisu imali većih poteškoća u procesu prelaska na online nastavu. Učenici i njihovi roditelji su izrazili kritički stav prema mogućnostima online nastave, smatrajući da ovakav vid nastavnog procesa ne ispunjava svoju funkciju i da uopće ne može biti zamjena za

učioničku nastavu. Roditelji su iskazali zadovoljstvo uspostavljenom interakcijom između učenika i nastavnika u online procesu.

Rezultati istraživanja pokazuju da učenici osjećaju jednu dozu nelagode i opterećenja tokom online nastave s obzirom na to da nedostaje neposredna interakcija između učenika i nastavnika, te da su učenicima potrebna dodatna pojašnjenja prilikom usvajanja nastavnih sadržaja i izrade nastavnih zadataka. Kao nedostatak online nastave roditelji i učenici navode izostajanje suštinskih odgojnih i obrazovnih elemenata nastavnog procesa poput nedovoljne interakcije i komunikacije nastavnika i učenika, nižeg nivoa savladavanja nastavnih sadržaja i stjecanja znanja te nedostatak procesa učenja u širem smislu. Nastavnici fokus negativnih elemenata stavljaju na otežanu evaluaciju, nedostatak prirodnog ambijenta za učenje, i naravno, slabu komunikaciju između sudionika nastavnog procesa. Stav učenika i nastavnika je jasan: naj-složeniji zadatak u online nastavi je ocjenjivanje učeničkih postignuća. Dobivene ocjene nisu mjerilo znanja učenika niti su realne u odnosu na sposobnosti i trud učenika.

S obzirom na to da je u osnovnim i srednjim školama na području Tuzlanskog kantona od septembra ove školske godine (2020/21) organizirana intenzivna nastava, nastavnici Behram-begove medrese ukazali su na njen veći kvalitet u odnosu na online nastavu. Kao elemente u korist intenzivne nastave, nastavnici navode kvalitetnije praćenje napretka učenika i kontrolu nad evaluacijom učenika, lakšu realizaciju nastavnih sadržaja te omogućenu direktnu komunikaciju i interakciju s učenicima.

Literatura

Bunn, J. (2013). Australian Academic & Research Libraries. Preuzeto novembar 2020. iz Student Persistence in a LIS

Distance Education Program: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00048623.2004.10755275>

Fajgelj, S. (2010). *Metodologija istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.

- Gidens, E. (2007). *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Grupa urednika. (2016). *Monografija Behram-begove medrese*. Tuzla: Dobra knjiga Sarajevo.
- Hedžić, B. (Mart 2020). *Škola između offline i online nastave*. Preuzeto od Mreža za izgradnju mira: <https://www.mreza-mira.net/vijesti/obrazovanje/skola-offline-i-online-nastave/>
- Huzjak, M. (2010). Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa. Preuzeto decembar 2020. iz *Metodika: časopis za teoriju i praksu metodikā u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*: <https://hrcak.srce.hr/61529>
- Knežević, S. (2020). "Online nastava – za i protiv". Preuzeto decembar 2020 iz *Skolegijum*: <http://skolegijum.ba/tekst/index/2374/online-nastava-za-i-protiv>
- Kuleto, V. (2020). "Istorija učenja na daljinu". Preuzeto decembar 2020. iz *Profesionalni obrazovni blog*: <https://www.valentinkuleto.com/2013/12/istorija-ucenja-na-daljinu/>
- Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo. (Januar 2020). Uputstvo za realizaciju prakse "Online nastava" – osnovne i srednje škole. Preuzeto januar 2020. iz <http://ossskranjcevic.edu.ba/wp-content/uploads/2020/02/Uputstvo-za-realizaciju-prakse-Online-nastava-.pdf>
- Pedagoški zavod TK. (2019). Instrumentarij za vrednovanje srednjih škola. Preuzeto od http://cms.pztz.ba/user-files/pztz/files/Vrednovanje/2019/Instrumentarij_SrednjeSkole2019.pdf
- Slatina, M. (1998). Nastavni metod. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

الموجز

التدريس عبر الإنترنت في مدرسة بهرم بيك الإسلامية إبان جائحة فيروس كورونا سنة ٢٠٢٠

منصور هوسيتش فؤاد إمشيروفيتش

يتكون بحث «تجربة التدريس عبر الإنترنت في مدرسة بهرم بيك الإسلامية إبان جائحة فيروس كورونا» من جزأين، نظري وتجريبي. يتحدث الجزء النظري عن تاريخ التدريس عن بعد، مع التركيز بشكل خاص على التدريس عبر الإنترنت. بينما يقدم الجزء التجريبي نتائج استطلاع مواقف وخبرات أولياء الأمور والتلاميذ والمدرسين في مدرسة بهرم بيك حول التدريس عبر الإنترنت الذي تم تطبيقه في الفترة الممتدة من مارس إلى يونيو 2020، وجودة تنفيذها، ودرجة تحميل أعباء العمل على التلاميذ. تظهر نتائج الاستطلاع أن آراء أولياء الأمور والتلاميذ والمدرسين عن التدريس عبر الإنترنت كانت إيجابية، وقد عبّروا عن رضاهم بتنظيمه وتنفيذه، مع موقف نقدي من إمكاناته ونتائجه التربوية والتعليمية. وقد تم التركيز بشكل خاص على مسألة تقييم التلاميذ عبر الإنترنت وعلى الفرق بين التدريس المكثف والتدريس عبر الإنترنت. وتشير تجربة التدريس عبر الإنترنت إلى أن منصات الإنترنت تفتح إمكانات جديدة يمكنها أن تسهم في تحسين إمكانات التدريس وجودة تنفيذ محتوى التدريس في المستقبل. إن استمرار التعليم، والعمل الفردي مع التلاميذ عبر أدوات الفيديو والوسائط المتعددة، والمرونة في العمل، والبيئة الآمنة، تمثل أسباب الرضا عن تطبيق التدريس عبر الإنترنت.

الكلمات الرئيسية: التدريس عبر الإنترنت، التدريس عن بعد، التدريس المكثف، كوفيد 19، مدرسة بهرم بيك الإسلامية.

Summary

EXPERIENCE OF ONLINE CLASSES
IN BEHRAM-BEY'S MADRASA
IN THE TIME OF PANDEMIC OF CORONA VIRUS
IN THE YEAR 2020

Mensur Husić, Fuad Imširović

This article titled *Experience of Online classes in Behram-Bey's Madrasa in the Time of Pandemic of Corona Virus in the Year 2020* is comprised of two parts: the theoretical part and the empirical part. The theoretical part elaborates on the history of distance learning with the accent upon online class. The empirical part of the article presents the results of research based on attitudes and experiences of parents, students and teachers of Behram-bey's Madrasa related to online classes arranged from March to June of the year 2020 and regarding the quality thereof and the degree to which students were burdened with teaching contents. Results of this research show positive attitudes towards online classes and general satisfaction regarding the organisation and realisation of classes along with critical attitude towards its educational and upbringing prospects and outcomes. The issue of evaluation of students' achievements and the difference between intensive and online classes are two especially highlighted topics here. The experience of online classes demonstrates that online platforms offer new possibilities which could bring about improvement in teaching prospects and enhance the quality thereof. Continuity of education, individual work with students through video and multimedia tools, flexibility and safe environment are some of the main advantages of online classes.

Key words: Online classes, distant learning, intensive classes, COVID-19, Behram-bey's madrasa